

Aleksandra Zubrzycka-Czarnecka

Instytut Polityki Społecznej, Uniwersytet Warszawski

Polityka społeczna we Francji i jej instytucje

Frank Bachelet, *Les politiques sociales et leurs institutions*,
L'Harmattan, Paryż 2010, 120 stron.

Analizy z zakresu polityki społecznej we Francji są rzadko przybliżane polskiemu czytelnikowi literatury przedmiotu. Oprócz badań dotyczących wybranych, szczegółowych polityk społecznych i systemu zabezpieczenia społecznego właściwie trudno znaleźć teksty wyjaśniające, jak nad Sekwaną rozumiane jest pojęcie polityki społecznej, jakie są jej cele oraz co wpływa na jej kształt. Czytelnicy zainteresowani tymi ogólnymi zagadnieniami muszą więc sięgać do literatury francuskiej.

W tym kontekście na uwagę zasługuje książka Franka Bacheleta *Polityka społeczna i jej instytucje* (*Les politiques sociales et leurs institutions*), wydana w 2010 roku nakładem wydawnictwa l'Harmattan. Jest ona podsumowaniem wykładów uniwersyteckich autora — politologa z Instytutu Nauk Politycznych w Lille — poświęconych polityce społecznej.

Omawiana publikacja powstała w ramach serii wydawniczej *Pour Comprendre* (Żeby zrozumieć), redagowanej przez Jean Paula Chagnollauda, profesora nauk politycznych na Uniwersytecie Cergy-Pontoise, której celem jest prezentowanie, w formie krótkich i syntetycznych tekstów naukowych, tematów związanych z życiem społecznym, obecnym w aktualnym dyskursie społecznym, wymagających podejścia interdyscyplinarnego.

Recenzowana książka składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy z nich stanowi zarys dziejów polityki społecznej we Francji. W drugim autor analizuje wybrane elementy systemu zabezpieczenia społecznego we Francji: system ochrony zdrowia, system emerytalny

oraz świadczenia dla osób niesamodzielnych (*la dépendance*). Trzeci rozdział jest poświęcony analizie systemu pomocy społecznej.

Punktem wyjścia analiz Franka Bacheleta jest krytyka perspektywy neomarksistowskiej, dominującej we francuskiej literaturze naukowej z zakresu polityki społecznej do połowy lat osiemdziesiątych XX wieku. Warto nadmienić, że perspektywa ta pozwala pokazać wiele cech polityki społecznej we Francji, w tym szczególnie wpływ konfliktu społecznego na jej skokowy rozwój oraz mechanizmy polityki społecznej prowadzące do reprodukcji nierówności społecznych (Greffé 1975). W analizach neomarksistowskich jednocześnie zwracano uwagę na zdolność klasy robotniczej do włączania do walki o prawa socjalne innych klas społecznych, jak na przykład pracowników rolnych, rolników czy części pracowniczej klasy średniej (Hatzfeld 2004, pierwsze wydanie 1971). Warto podkreślić, że spośród wielu nurtów tej perspektywy badawczej nadal kontynuowane są badania roli polityki społecznej jako instrumentu kontroli społecznej w kontekście rywalizacji pomiędzy państwem oraz rodziną o kontrolę praktyk życia prywatnego (Boucher 2011).

Autor recenzowanej książki wskazuje na ograniczenia tej orientacji badawczej oraz opowiada się za perspektywą nowego instytucjonalizmu. Bachelet wychodzi z założenia, że analiza najważniejszych instytucji działających w sferze społecznej umożliwia zrozumienie mechanizmów funkcjonowania systemu polityki społecznej we Francji, a nawet całego systemu politycznego, obejmującego politykę publiczną. Autor dowodzi, że system polityki społecznej oraz system polityczny nad Sekwaną wpływają wzajemnie na siebie. Bachelet najważniejszą rolę w tych relacjach przypisuje państwu.

Autor wskazuje czynniki, które jego zdaniem wpłynęły na rozwój we Francji społecznych funkcji państwa oraz instytucji społecznych (pierwszy rozdział książki). Dzieli je na czynniki: ideologiczne, związane z mobilizacją aktorów społecznych, związane z dyskursem publicznym oraz związane z mobilizacjami politycznymi. Skrótowno omawia rozwój polityki społecznej we Francji. W pierwszym rozdziale książki wskazuje także na przyczyny delegitimacji dotychczasowego modelu zarządzania sferą społeczną we Francji, wśród których analizuje: praktyki polityczne, ewolucję wartości oraz wpływ globalizacji i europeizacji na francuską politykę społeczną.

Bachelet wskazuje, że zaangażowanie władz publicznych w sferę społeczną nad Sekwaną zostało zapoczątkowane w XVI wieku, ale rozwój instytucji społecznych, odpowiadających na wyzwania związane z kwestią społeczną, nastąpił dopiero w XIX wieku. Stopniowo wymuszał on aktywność państwa w zarządzaniu — w znacznej mierze niezależnymi od niego — instytucjami działającymi w sferze społecznej. Bachelet dowodzi, że rozwój polityki społecznej we Francji przyczynił się do rozwoju administracji państwowej (pełniącej funkcje nadzoru i kontroli przede wszystkim nad klientami opieki, a później pomocy społecznej) oraz do wzmocnienia pozycji państwa (władzy centralnej) w systemie politycznym (w kontekście kształtowania więzi społecznej przez pełnienie funkcji społecznych, na bazie doktryny solidaryzmu społecznego). Uzupełnienie demokracji politycznej demokracją socjalną, najpełniejsze po drugiej wojnie światowej, przejawiające się znacznym postępowaniem w rozwoju funkcji społecznych francuskiego państwa opatrnościowego (*l'Etat-providence*), ustrukturyzowało z kolei powojenną scenę polityczną we

Francji (podział na lewicę — wspierającą reformy społeczne, oraz prawicę — bardziej konserwatywną i tradycyjnie reprezentującą interesy pracodawców). Z kolei aktualny podział władzy wpływał na kształt polityki społecznej i jej instytucji — na przykład rządy lewicy w latach osiemdziesiątych XX wieku wpłynęły na ukierunkowanie krytyki państwa opatrnościowego we Francji na dyskurs o lepszym państwie, a nie o mniejszym interwencjonizmie państwowym. Taki rodzaj dyskursu, w którym wskazywano ograniczenia w kształtowaniu społeczeństwa za pośrednictwem scentralizowanej i zmonopolizowanej przez sektor publiczny polityki społecznej, uzasadniał nie tyle wycofywanie się z państwa opiekuńczego, ile jego reformowanie — co znalazło wyraz w zmianie układu instytucjonalnego polityki społecznej, a w konsekwencji jej decentralizacji.

Zdaniem autora system polityki społecznej we Francji rozwijał się także w opozycji do etatyzmu, o czym może świadczyć znaczna niezależność od państwa najważniejszej jego instytucji zarządzającej ubezpieczeniami społecznymi — *Sécurité sociale*, która jest odpowiednikiem polskiego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Wskazuje on jednak, że obecnie obserwuje się uzależnianie tej instytucji od państwa w związku z fiskalizacją systemu ubezpieczeń społecznych (co autor omawia w rozdziale drugim książki, przede wszystkim na przykładzie systemu emerytalnego). Ponadto rozwijaną po drugiej wojnie światowej w opozycji do państwa konkretyzacją demokracji socjalnej we Francji był rozwój neokorporatyzmu¹, który stanowił nowy model zarządzania sferą społeczną (widoczny na przykład w zarządzaniu instytucjami ubezpieczeń społecznych), wpływający na pogłębianie dialogu społecznego i redefiniowanie roli państwa oraz aktorów społecznych. Analizując świadczenia na rzecz osób niesamodzielnych, Frank Bachelet zauważa problem oporu instytucji społecznych wobec decyzji podejmowanych przez centrum zarządzania — rząd. Bachelet wskazuje, że niejako w opozycji do państwa kształtował się we Francji także system ochrony zdrowia (rozdział drugi książki).

W rozdziale trzecim Bachelet formułuje tezę, że we Francji nie ma jednego, monolitycznego centrum zarządzania sferą społeczną, jednej hierarchicznej struktury zarządzania nią (*gouvernement*). W sferze tej występuje wielopłaszczyznowy, sieciowy proces zarządzania (*gouvernance*), w którym uczestniczą liczne grupy instytucji publicznych i prywatnych, posiadające własne środki, własne cele oraz własną legitymację społeczną. Ten model zarządzania sferą społeczną został wzmocniony przekazaniem kompetencji z zakresu polityki społecznej władzom samorządowym (przede wszystkim departamentom) w wyniku procesu decentralizacji polityki społecznej, który zachodził w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku. Przyczynił się on do złożoności systemu społecznego, przejawiającej się potrzebą poszukiwania nowych form współpracy, mobilizacji nowych podmiotów, angażowania wielu instytucji oraz wielu ekspertów, pochodzących z różnych środowisk, w procesy decyzyjne i w realizację projektów związanych z polityką społeczną. Teza ta zostaje potwierdzona analizą ewolucji systemu pomocy społecznej we Francji (rozdział trzeci książki).

¹ Koncepcja, według której wszystkie grupy interesu uczestniczą w procesie decyzyjnym. Neokorporatyzm stanowi nową formę dialogu społecznego. Por. Męcina 2010, s. 55.

Niewątpliwie recenzowana książka ma w większym stopniu charakter eseju niż podręcznika. W recenzowanej książce nie znajdziemy szczegółowej analizy ewolucji polityki społecznej we Francji czy też szczegółowych polityk społecznych. Analiza systemu zabezpieczenia społecznego pozbawiona jest szerszego kontekstu. Książka nie odpowiada wyczerpująco na pytania dotyczące pojęcia polityki społecznej we Francji, jej celów czy kształtu, a jedynie pokazuje jeden z wielu sposobów myślenia o niej. W związku z tym szczegółowa analiza polityki społecznej we Francji wymaga sięgnięcia do innej literatury.

Dla pełnego przedstawienia polskiemu czytelnikowi przyjętego przez autora podejścia badawczego istotne jest nakreślenie szerszego kontekstu w odniesieniu do przynajmniej dwóch zagadnień: pola badawczego oraz usytuowania prowadzonych analiz w ramach nowego instytucjonalizmu. Pozwoli to dostrzec francuski kontekst naukowy recenzowanej książki. Stanowić także może odpowiedź — przynajmniej w odniesieniu do tych dwóch zagadnień — na zastrzeżenie Pierre'a Bourdieu, że „teksty podróżują bez kontekstów” (Bourdieu 2002, s. 3–8).

W odniesieniu do pierwszego zagadnienia, należy wskazać, że Bachelet nie definiuje pojęcia *polityka społeczna*. Przyczyną jest to, że pojęcie *polityka społeczna* na gruncie literatury francuskiej jest definiowane w sposób bardzo niejednolity. Związane jest to między innymi z tym, że w języku francuskim nie ma podziału na politykę społeczną rozumianą jako *racjonalne działania w skali społecznej, rozwiązywanie problemów*² (ang. *policy*) oraz *politykę rozumianą jako walkę o władzę w państwie i nad społeczeństwem*³ (ang. *politics*) (Merrien 2006, s. 429).

Pojęcie polityki społecznej jest definiowane we Francji w wymiarze praktycznym (*policy*). Polityka społeczna jest postrzegana jako system złożony ze szczegółowych polityk społecznych (i powiązań między nimi — szczególnie w kontekście polityk horyzontalnych, jak na przykład polityka miejska i mieszkaniowa czy polityka antywykluczeniowa) oraz związanych z nimi programów, akcji, działań podejmowanych i realizowanych w sferze społecznej, a także ich podmiotów, celów i instrumentów. Znajduje to odzwierciedlenie w terminologii — termin *polityka społeczna* (*la politique sociale*) zastępowany jest często, na przykład w tytułach podręczników, terminem *polityki społeczne* (*les politiques sociales*).

Celem polityki społecznej w ujęciu francuskim jest poprawa dobrobytu społecznego oraz gwarantowanie praw socjalnych obywateli (Merrien 2006, s. 429). Polityka społeczna jest odpowiedzią na dysfunkcje rynku. Ma łagodzić takie stany jak: niedostatek, nierówność oraz niepewność (Greffé 1975, s. 15).

Podmiotami polityki społecznej we Francji są przede wszystkim władze publiczne, w tym szczególnie państwo. Uznanie przez państwo obowiązku pełnienia funkcji społecznych przyczyniło się do rozwoju koncepcji państwa opatrnościowego (*l'Etat-providence*) — przygotowującego i realizującego politykę społeczną. Od lat dziewięćdziesiątych coraz większego znaczenia w realizowaniu polityki społecznej nabierały inne podmioty, jak wła-

² Zob. źródło internetowe: <<http://www.ips.uw.edu.pl/o-ips/o-polityce-spoecznej/strona-4.html>>, dostęp: 20. 10.2012.

³ Ibidem.

de lokalne (w związku z decentralizacją polityki społecznej, głównie departamenty) oraz organizacje pozarządowe.

Zakres przedmiotowy polityki społecznej we Francji nie jest sprecyzowany. Wynika to po części z niejasności i zmienności w czasie znaczenia pojęcia sfera społeczna (*le social*), do którego miałyby odnosić się polityka społeczna. Sfera społeczna może być ujmowana szeroko — jako organizowanie stosunków społecznych w społeczeństwie (nawiązanie do koncepcji umowy społecznej Jeana Jacques’a Rousseau oraz do Durkheimowskiej koncepcji więzi społecznej, (podejście upowszechnione przed 1830 rokiem) lub w ujęciu wąskim jako łagodzenie kwestii społecznych i problemów społecznych (podejście upowszechnione po 1830 roku) (Merrien 2006, s. 429). Jeśli jednak pojęcie kwestii społecznej zdefiniujemy szeroko (jak na przykład Jacques Fournier i Nicole Questiaux, czyli jako większość warunków życia jednostek w społeczeństwie, a nie tylko sprawy związane z pracą i zabezpieczeniem społecznym), to będzie się ono mieściło w szerokim ujęciu pojęcia sfery społecznej (Joint-Lambert 1994, s. 22). W konsekwencji pojęcie polityki społecznej skierowanej do sfery społecznej w szerokim ujęciu odsyłałoby do całej polityki publicznej, a skierowanej do sfery społecznej w ujęciu wąskim — jedynie do polityki socjalnej.

Podobnie niejasne są relacje pomiędzy polityką społeczną oraz polityką gospodarczą, szczególnie w kontekście polityki rynku pracy czy mieszkaniowej. Zmiany tych relacji miały wpływ na treść pojęcia polityka społeczna. Po drugiej wojnie światowej polityka społeczna była usytuowana w sferze ustroju politycznego. Sfera społeczna rozwijała się wówczas we Francji niezależnie od sfery gospodarczej, jakkolwiek w powiązaniu z nią (ta pierwsza sfera jest w znacznej mierze finansowana ze środków budżetowych, które zależą od wzrostu gospodarczego), nie była postrzegana jako funkcja polityki gospodarczej. Polityka społeczna była ujmowana jako element demokracji, jej składnik społeczny. Po wojnie sfera społeczna stanowiła podstawę systemu politycznego we Francji. Prawa do świadczeń i usług społecznych postrzegano jako element praw obywatelskich. Polityka społeczna była społeczną funkcją państwa republikańskiego, stanowiącą istotny element więzi społecznej, postrzeganej w kontekście solidaryzmu społecznego, naznaczonego wpływem myśli Emila Durkheima oraz Jeana Jacques’a Rousseau. Z kolei od lat siedemdziesiątych XX wieku stopniowo zmniejszała się autonomia sfery społecznej wobec sfery gospodarczej oraz zawężała sfera społeczna do sfery socjalnej. Znalazło to wyraz w zmianie usytuowania polityki społecznej — jej umiejscowieniu w sferze ładu społeczno-gospodarczego. W rezultacie dzisiejsze pojęcie „polityka społeczna” odsyła do zawężonego ujęcia sfery społecznej, jakkolwiek nadal nie jest ono sprecyzowane. W tym kontekście w recenzowanej książce Frank Bachelet wskazuje jak w latach powojennych, a szczególnie od lat siedemdziesiątych XX wieku, zmniejszały się stopniowo *ambicje* polityki społecznej we Francji (s. 35–36).

Opisane zmiany wpłynęły także na instrumenty polityki społecznej. Na przykład w latach powojennych w większym stopniu polityka społeczna we Francji wykorzystywała instrumenty związane z bezpośrednim interwencjonizmem państwowym w zakresie produkcji dóbr i usług społecznych (budownictwo społeczne, upaństwowienie niektórych zakładów pracy), ze świadczeniami społecznymi o małym stopniu selektywności czy „spo-

leczną rachunkowością” (wprowadzenie w 1956 roku rocznego budżetu społecznego — *le budget social de la Nation* — pozwalającego określić *wysilek społeczny Narodu*, informującego o dochodach oraz wydatkach i transferach społecznych dotyczących systemu zabezpieczenia społecznego — *la protection sociale* — nie tylko w odniesieniu do instytucji publicznych, ale także pracowników, pracodawców, organizacji społecznych, stanowiącego załącznik do ogólnego budżetu państwa) (Grefte 1975). Z kolei od lat siedemdziesiątych XX wieku większy nacisk kładziono między innymi na instrumenty prawne (zwiększając pole do negocjacji, ale także nadużyć, w zakresie realizacji polityki społecznej) oraz finansowo-fiskalne (zwiększając zakres odpisów i ulg podatkowych).

W tym kontekście francuscy politolodzy niechętnie formułują definicje pojęcia „polityka społeczna”. W literaturze przedmiotu jest ich niewiele. Przede wszystkim uznana jest definicja Marie Thérèse Joint-Lambert, według której polityka społeczna (*les politiques sociales*) to całość działań podejmowanych przez władze publiczne (i inne podmioty) na rzecz poprawy warunków życia najpierw robotników przemysłowych, następnie pracowników w celu *uniknięcia* niepokojów społecznych i rozbicia więzi społecznej. Polityka społeczna to instrument, który został wymyślony jako niezbędny do zarządzania społeczeństwem demokratycznym w ramach liberalnego systemu ekonomicznego (Joint-Lambert 1994, s. 23). Drugą powszechnie cytowaną definicją pojęcia polityka społeczna jest ta Pierre’a Rosanvallon, według którego polityka społeczna we Francji opiera się na czterech filarach: (1) redystrybucji — w ramach państwa opiekuńczego zapewniana jest solidarność społeczna pomiędzy obywatelami⁴, (2) „uzdalnianiu” — dostarcza narzędzi, dzięki którym ludzie mogą kształtować swoje życie (np. publiczny system ochrony zdrowia, edukacja publiczna itp.), (3) regulacji — dotyczy m.in. prawa pracy, (4) ochronie — instrumenty chroniące godność człowieka (Rosanvallon 1992). Często przywoływana jest także definicja François Xaviera Merriena, według którego do działań z zakresu polityki społecznej należą: interwencja reglamentacyjna państwa w zakresie systemu zabezpieczenia społecznego mająca zapewnić obywatelom bezpieczeństwo ekonomiczne; mechanizmy redystrybucji w formie transferów finansowych wertykalnych i horyzontalnych oraz organizowanie przez państwo (nieodpłatnych lub po niższej cenie niż rynkowa) usług społecznych i infrastruktury społecznej (Merrien 2007, s. 19).

We Francji nie wyodrębnia się także nauki o polityce społecznej (Joint-Lambert 1994, s. 23), chociaż powstają interdyscyplinarne zespoły badawcze zajmujące się tą problematyką i realizujące zarówno pracę dydaktyczną w nauczaniu uniwersyteckim w zakresie polityki społecznej, jak i badawczą⁵. Polityka społeczna jest przedmiotem badań różnych dyscyplin naukowych takich jak: nauki ekonomiczne, socjologia, prawoznawstwo, historia, nauki polityczne.

W tym kontekście często wybieranym sposobem określenia pola badawczego w tekstach dotyczących polityki społecznej, związanych przede wszystkim z naukami politycz-

⁴ Redystrybucja bazuje na solidarności narodowej (jej gwarantem jest państwo) oraz na solidarności lokalnej (*de proximité*) wzmocnionej w związku z procesem decentralizacji. Zob. Aubin 2008, s. 16.

⁵ Na przykład na Uniwersytecie w Awignonie.

nymi, jest odmowa przyjmowania wyjściowej definicji pojęcia polityka społeczna. Taką strategię przyjął także Frank Bachelet. W recenzowanej książce zawęził pole badawcze do aktorów, instytucji i ich działalności, którą określają (lub określali) jako „społeczna”.

Drugą kwestią wymagającą szerszego wyjaśnienia jest to, że recenzowana książka, podobnie jak większość francuskich analiz polityki społecznej, przeprowadzanych przez politologów, publikowanych od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, przybliży tematykę polityki społecznej w perspektywie nowego instytucjonalizmu. Perspektywa ta długo była we Francji odrzucana ze względu na problem z określeniem innowacji wprowadzonych przez nowy instytucjonalizm amerykański i skandynawski (Harguindéguy, Canton 2008). Teza o tym, że instytucje mają wpływ na resztę społeczeństwa oraz badanie polityki społecznej przez pryzmat instytucji z nią związanych, nie były w etatystycznej Francji niczym nowym. Już w latach sześćdziesiątych nad Sekwaną działały dwa wpływowe ośrodki badawcze podejmujące temat instytucji publicznych: Centrum Socjologii Organizacji (CSO) oraz Centrum Studiów i Badań nad Zagospodarowaniem Przestrzennym (CERAT), do których na początku lat osiemdziesiątych dołączyła grupa badawcza zajmująca się Analizą Polityki Publicznej (GAPP) (Harguindéguy, Canton 2008). Do dzisiaj badania nad polityką społeczną we Francji pozostają pod znacznym wpływem podejścia tych ośrodków badawczych. Analizy polityki społecznej jako subdyscypliny polityki publicznej w ramach nauk politycznych z perspektywy nowego instytucjonalizmu upowszechniły się we Francji dopiero w latach dziewięćdziesiątych. Stało się to za sprawą autorów zagranicznych, których teksty były publikowane w czasopiśmie francuskich. Jak w innych analizach dotyczących polityki publicznej publikowanych we Francji, w tekstach naukowych z zakresu polityki społecznej dominuje obecnie instytucjonalizm historyczny, pozostałe nurty: instytucjonalizm socjologiczny oraz instytucjonalizm racjonalnego wyboru, są reprezentowane w mniejszym stopniu. W tekstach dotyczących polityki społecznej perspektywa nowego instytucjonalizmu jest często stosowana jako perspektywa uzupełniająca (Harguindéguy, Canton 2008). Pojęcie instytucji w analizach tych jest rozumiane szeroko, zgodnie z ujęciem Johana Marcha i Jamesa Olsena (1989). W literaturze francuskiej przywołuje się także definicję Marcela Maussa (2005), według którego instytucja to całość działań lub idei zinstytucjonalizowanych, które są dostrzegane przez jednostki i które w mniejszym lub większym stopniu wpływają na nie. Instytucje w tym ujęciu to praktyki i mody, przekonania i przesady, ale także konstytucje polityczne i organizacje prawne.

W badaniach dotyczących polityki społecznej we Francji, w mniejszym lub większym stopniu odwołujących się do perspektywy nowego instytucjonalizmu, można wyróżnić kilka — dalekich od spójności — podejść. Przyjrzyjmy się — skrótowo — niektórym z nich, zwracając uwagę na dorobek, w ramach którego mieści się recenzowana książka i próbując ją przypisać do jednego z wyróżnionych podejść w ramach nowego instytucjonalizmu.

Przed wszystkim należy zauważyć podejście, które przyznaje państwu rolę kluczowej instytucji polityki społecznej (*state-centered approach*). W badaniach tych, oprócz analizy roli aktorów publicznych w definiowaniu celów polityki społecznej zwraca się także uwagę na stopień biurokratyzacji oraz centralizacji.

W literaturze francuskiej Anne Marie Guillemard (1986) krytycznie odniosła się do jednej z hipotez związanych z tym podejściem (Por. Merrien, Parchet, Kernén 2005, s. 47). Wskazała, że w odniesieniu do Francji nie znajduje potwierdzenia hipoteza o wpływie silnej pozycji państwa w modelu społecznym na jego znaczną autonomię w kształtowaniu polityki społecznej. Analizując rozwój polityki społecznej wobec ludzi starych we Francji, zauważyła, że pomimo silnej tradycji etatyzmu nad Sekwaną, w niektórych okresach historycznych państwo francuskie było zdolne do rozwoju polityki społecznej, ograniczając wpływ zróżnicowanych interesów klas społecznych (początkowe lata V Republiki), a w innych nie (IV Republika).

Z kolei w odniesieniu do polityki rodzinnej analizy w omawianym nurcie podejmowali Jacques Commaille oraz Claude Martin (1998). Autorzy ci na przykładzie ewolucji instytucji rodziny pokazują ewolucję całej sfery politycznej we Francji, w tym szczególnie najważniejszej jej instytucji — państwa. Zauważają, że rodzina („mała patriarchalna republika”) wpływała na strukturyzację roli państwa (Republiki, „małego ojca Narodu”) we francuskim systemie politycznym. Z kolei ewolucja sfery politycznej, w tym funkcji państwa wpływała — zwłaszcza od XIX wieku — na rozkład władzy w rodzinie a także miejsce rodzin w strukturze społecznej.

Autorzy wskazują, że aktualnie zagrożenia dla demokratyzacji w sferze życia rodzinnego są zagrożeniami dla demokracji politycznej. Chodzi tu przede wszystkim o dziedziczenie i pogłębianie nierówności społecznych na poziomie rodzin, czemu w niewielkim stopniu przeciwdziała prowadzona polityka rodzinna. Commaille i Martin zauważają także, że rodzina we Francji była nie tylko metaforą polityki, ale też zasobem polityki (grupy interesu działające na rzecz rodzin). Propozycje polityczne dotyczące rodziny mają znaczenie w walce politycznej o władzę. Rodziną interesowały się wszystkie opcje polityczne, była obecna w dyskursie politycznym (na przykład debaty polityczne na temat rozwodu z 1792 roku, debaty na temat natalizmu w latach 1920–1958, debaty libertariańskie antyrodzinne z 1968 roku, debaty neonatalistyczne z 1973 roku czy debaty związane z nadaniem polityce rodzinnej charakteru socjalnego z 1997 roku). Różnice w postrzeganiu rodziny jako kwestii politycznej wpływają na wykształcenie się odmiennych typów polityk rodzinnych. Commaille i Martin umiejscawiają politykę rodzinną we Francji w typie konserwatywnym/katolickim/korporacyjnym.

Drugim dającym się wyodrębnić podejściem w badaniach nad polityką społeczną we Francji w perspektywie nowego instytucjonalizmu jest to kładące nacisk na wpływ form instytucji politycznych i zasad gry politycznej na rozwój polityki społecznej. W analizach tych zwraca się uwagę na wpływ form instytucji politycznych i kultury politycznej na formy akcji grup interesu oraz strategię realizowane przez aktorów związanych ze szczegółowymi politykami społecznymi. Najczęściej przytaczanym przykładem tego ujęcia jest książka Ellen M. Immergut (Immergut 1992, za: Merrien, Parchet, Kernén 2005, s. 48). Analizując systemy ochrony zdrowia w Szwecji, w Szwajcarii i we Francji, Immergut zauważa, że ukształtowanie się modelu pośredniego nad Sekwaną (łączącego elementy publiczne i prywatne) było związane z systemem parlamentarnym o niestabilnej większości oraz jego podatnością na wpływ grup interesu (medycznych). Przełożyło się to na mniejszy wpływ

instytucji publicznych a większy grup interesu na kształt formowanego w czasie III i IV Republiki systemu ochrony zdrowia.

Interesującym nurtem jest też ten dotyczący wpływu wartości i struktur kognitywnych na proces tworzenia/przekształcania polityki społecznej i jej instytucji. Podejście to niejako przeplata nowy instytucjonalizm historyczny oraz nowy instytucjonalizm socjologiczny. Francuska polityka społeczna była w tym kontekście analizowana przez Jane Jenson (Jenson 1989, za: Merrien, Parchet, Kernén 2005, s. 48). Zwróciła ona uwagę, że analizując politykę rodzinną w perspektywie porównawczej, należy przyrzeć się sposobom postrzegania kobiet i mężczyzn w analizowanych krajach. Francuski paradygmat kulturowy „obywatela-producenta, wytwórcy”, w perspektywie którego postrzegane są kobiety w społeczeństwie, wpłynął na kształt polityki rodzinnej, której istotnym elementem jest ułatwianie godzenia obowiązków rodzinnych i zawodowych. Polityka rodzinna we Francji oferuje szereg rozwiązań zapewniających ochronę macierzyństwa, ale też ułatwiających powrót młodych matek na rynek pracy.

Innym tematem często analizowanym w literaturze francuskiej w omawianym podejściu w ramach nowego instytucjonalizmu jest ten dotyczący polityki antywykluczeniowej. Dla przykładu tematykę tę podejmują François Xavier Merrien (1996) oraz Sylvie Morel (2000). W swoich analizach dotyczących wykluczenia społecznego we Francji i w Stanach Zjednoczonych, wskazują na wpływ paradygmatu obywatelstwa na decyzje podejmowane w zakresie polityki społecznej (por. Merrien, Parchet, Kernén 2005, s. 54–55). We Francji decydenci z zakresu polityki społecznej formułują dotyczące niej problemy oraz propozycje ich rozwiązań w kontekście reprezentacji związanych z uniwersalistycznym paradygmatem obywatelstwa. Na przykład ekskluzja społeczna jest postrzegana jako zagrożenie dla jedności Narodu, rozumianej jako jedność sfery politycznej, kulturalnej i społecznej. Jej przyczyn poszukuje się w czynnikach strukturalnych, w procesach społecznych a nie w winie dotkniętych nią jednostek. Zagrożenie to jest odnoszone do socjologicznej, durkheimowskiej koncepcji więzi społecznej. Merrien i Morel podkreślają, że interpretacja pojęcia ekskluzji społecznej związana jest ze sferą kulturową.

Stopniowo rozwija się we Francji także podejście w ramach nowego instytucjonalizmu związane z analizą polityki społecznej z punktu widzenia *gender studies*. Jako przykład jego zastosowania można przywołać analizy Anne Revillard (*Le genre des politiques sociales: revue de la littérature*⁶), nawiązujące do nowego instytucjonalizmu historycznego.

Kolejne podejście obejmuje problematykę sieci instytucji z pogranicza sektora publicznego oraz sektora prywatnego, wpływających na kształt polityki społecznej. Jako przykład zastosowania tego podejścia można wskazać książkę Bruna Dumons'a oraz Gilles'a Polleta (1994). Autorzy szczegółowo przeanalizowali pozycje zinstytucjonalizowanych grup interesu (ugrupowań politycznych, grup religijnych, środowisk intelektualnych, związków zawodowych, pracodawców itp.) w debacie publicznej dotyczącej kształtu systemu emerytalnego we Francji i ich wpływ na zaangażowanie państwa w tej dziedzinie. Wydaje się,

⁶ Zob. źródło internetowe: < http://www.melissa.ens-cachan.fr/article.php3?id_article=1025>, dostęp: 20.10.2012.

że recenzowana książka Franka Bacheleta mieści się właśnie w tym ujęciu, na co wskazuje zwłaszcza zawarta w rozdziale trzecim analiza sieciowego zarządzania w systemie pomocy społecznej we Francji.

Perspektywa nowego instytucjonalizmu sprzyja rozwojowi we Francji porównawczej polityki społecznej. W recenzowanej książce widoczne jest to w kontekście włączania licznych wątków porównawczych do analiz polityki społecznej we Francji (na przykład przy analizie systemu ochrony zdrowia czy systemu emerytalnego).

W uzupełnieniu powyższych uwag należy dodać, że książka Franka Bacheleta w pełni wpisuje się we francuską refleksyjną eseistykę i stanowi interesujące źródło inspiracji naukowych. Jest przeznaczona dla czytelników znających realia francuskiej polityki społecznej. Jej celem jest nie tyle omawianie tej polityki, ile jej komentowanie.

Recenzowana pozycja ze względu na swoją oryginalność w pełni zasługuje na uznanie czytelników interesujących się problematyką polityki społecznej we Francji.

Literatura

- Aubin E. (2008), *L'essentiel du droit des politiques sociales*, Paryż: Guliano.
- Boucher, M. (red.). (2011). *Gouverner les familles. Les classes populaires à l'épreuve de la parentalité*, Paryż: l'Harmattan.
- Bourdieu, P. (2002). *Les conditions sociales de la circulation des idées*, "Actes de la Recherche en Sciences Sociales" 2008, 145.
- Commaille J., Martin C. (1998). *Les enjeux politiques de la famille*, Paryż: Bayard.
- Dumons B., G. Pollet (1994). *L'Etat et les retraites. Genèse d'une politique*, Paryż: Belin.
- Greffé X. (1975). *La politique sociale*, Paryż: PUF.
- Guillemard A.-M. (1986) *Le déclin du social*, Paryż: PUF.
- Harguindéguy J.-B., J. Canton (2008). *Productions savants et traçabilité théorique: la diffusion du néo-institutionnalisme dans l'analyse française des politiques publiques*, [w:] *Vie et mort des productions savantes: comment étudier sociologiquement la carrière des références théoriques ?*, Paryż: École des Hautes Études en Sciences Sociales/Normale Sup'/Paris School of Economic, Centre Maurice Halbwachs, École Normale Supérieure.
- Hatzfeld, H. (2004, wyd. pierwsze 1971). *Du paupérisme à la Sécurité sociale, 1850–1940. Essai sur les origines de la Sécurité sociale en France*, Nancy: Presses Universitaires de Nancy.
- Immergut E. M. (1992). *Health Policies. Interests and Institutions in Western Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jenson J. (1989), *Paradigms and Political Discourse: Protective Legislation in France and the United States Before 1914*, "Canadian Journal of Political Science", nr XXII.
- Joint-Lambert M.-T. (red.) (1994). *Politiques Sociales*, Paryż: Dalloz.
- March J., Olsen J. (1989). *Rediscovering Institutions. The Organisational Basis of Politics*, New York–London: Free Press, McMillan.
- Mauss M. (1970). *La sociologie, objet et methode*, [w:] *Essais de sociologie*, Paryż: Seuil.

- Męcina J. (2010). *Wpływ dialogu społecznego na kształtowanie stosunków pracy w III Rzeczypospolitej*, Warszawa: ASPRA-JR.
- Merrien F.-X. (2006), [w:] Barreyre J.-Y., Bouquet B. (red.) (2006), *Nouveau dictionnaire critique d'action sociale*, Paryż: Bayard.
- Merrien F.-X. (1996). *L'Etat-providence face à l'exclusion*, [w:] Paugam S. (red.) (1996), *L'exclusion, l'état des savoirs*, Paryż: La Découverte.
- Merrien F.-X. (2007). *L'Etat-providence*, Paryż: PUF.
- Merrien X.-F., Parchet R., Kernén A. (2005). *L'Etat-social. Une perspective internationale*, Paryż: Armand Colin.
- Morel S. (2000). *Les logiques de la réciprocité. Les transformations de la relation d'assistance aux Etats-Unis et en France*, Paryż: PUF.
- Rosanvallon P. (1992). *La crise de l'Etat-providence*, Paryż: Editions du Seuil.